

ТЕОРІЯ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Анотація. *Кредитні відносини і їх організація - одна з найважливіших складових економічної структури суспільства. Створення повноцінної кредитної системи неможливе без глибокого розуміння сутності основоположних понять - кредиту, позички. У статті йдеться про природу і значення цих економічних явищ, а також запропоновано авторський підхід до формування системи знань про кредит.*

Annotation. *Credit relations and their organization – one of major constituents of economic pattern of society. Creation of the valuable credit system is impossible without the deep understanding of essence of fundamental concepts – credit, loan. Speech goes in the article about nature and value of these economic phenomena, and also author approach is offered to forming of the system of knowledges about a credit.*

Вступ. Кредит і кредитні відносини відіграють суттєву роль у житті кожної людини. На перший погляд може здатися, що поняття кредиту і кредитних відносин є специфічними і характерними для деяких сфер людської діяльності, насамперед - економічної. Проте ширший погляд на це явище відкриває нові горизонти: кредит пронизує все суспільство.

Проблеми розвитку кредитних відносин в Україні досліджують В.М. Алексійчук, П.І. Гайдуцький, А.С. Гальчинський, О.В. Дзюблюк, М.Я.Дем'яненко, Б.С. Івасів, А.А. Кириченко, М.М. Коваль, А.М. Мороз, Л.О. Примостка, П.Т. Саблук, М.І. Савлук, А.М. Стельмашук та інші.

Постановка завдання, мета статті. Основною метою дослідження є формування системи знань про кредит та кредитні відносини, оскільки вони є важливою і невід'ємною складовою економічної системи України. Кредитні відносини мають забезпечувати прогресивний розвиток вітчизняного товарного виробництва та сприяти подоланню економічної кризи в Україні .

Результати. Українські та російські науковці пов'язують поняття “кредит” і “кредитні відносини”, але чіткого визначення таких відносин не наводять.

Л. Рябініна про кредит та кредитні відносини пише так: кредит як кредитні відносини - економічна категорія, закони його існування - об'єктивні. Будь - який законодавчий документ, наприклад, Закон “Про банківський кредит”, не може змінити сутності цього явища. Воно не залежить від суб'єктивних суджень людей. Тож для розробки надійної теоретичної бази кредитних відносин дуже важливо ретельно дослідити і чітко сформулювати сутність кредиту.

Відомо, що кредит виник на певному етапі розвитку людського суспільства спочатку як явище випадкове, зумовлене особливими взаємовідносинами між товаровиробниками: коли продавцю потрібно було продавати товар, а в покупця не було грошей, щоб його купити виникала потреба у передачі продавцем покупцеві товару з відстрочкою платежу, в кредит. У цьому і полягає найбільш загальна причина необхідності в кредиті.

Безперечно, кредит потрібний уже функціонуючому товаровиробникові. Найбільше він потрібний тому, хто тільки організовує виробництво, а власних коштів для цього не має. Для одержання кредиту необхідно, щоб між тим, хто його надає, довіряв тому, хто хоче ним скористатися. Звідси і термін “кредит”, що латинською *credo* - “вірю”. Однак однієї довіри недостатньо, оскільки існує великий ризик щодо своєчасного неповернення кредиту, тому виникає необхідність гарантії того, хто має відповідні кошти.

О. Євтух зазначає, кредит - це основа нормування відносин людини з навколишнім природним середовищем: користуючись благами природи, ми беремо на себе певні зобов'язання перед нею. Ця заборгованість полягає у зобов'язаннях перед природо-утворюючими силами, які надали їй певні блага починаючи від особистих і закінчуючи корисністю

навколишнього середовища. Доречно пригадати вислів старогрецьких мудреців: “кредит такий же древній, як і саме людство” [3, с. 44] .

Однак визнання за кредитом того, що його сутність - економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості - логічно потребує визнання і того, що позичка є об'єктом цих відносин, а також того, що кредит і позичка хоча взаємопов'язані, але зовсім різні поняття. Тому в кредитних відносинах повертати слід саме позичку, а не кредит, який просто не можна повернути, так само, як не можна дати, взяти чи повернути будь-які відносини - кредитні, фінансові, дружні чи інші, адже у відносинах можна лише перебувати, підтримувати або припинити їх. [4, с. 26].

Кредит як економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості відображає теорію кредитних відносин, відповідаючи на запитання “що?” (що є кредит, у чому його сутність?).

У Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств ”зі змінами та доповненнями за станом на 01.01. 20001р., п. 1.11.) дається таке визначення кредиту: “... коштів і матеріальних цінностей, які надаються в користування юридичним та фізичним особам на визначений термін і під відсоток...”.

В статті 5 розділу 2 проекту Закону “Про банківський кредит” наведено таке його визначення: “Банківський кредит - грошові кошти в національній чи іноземній валюті, що надаються кредитором позичальнику на умовах повернення, платності, строковості, забезпеченості і цільового використання (тобто кредит ототожнюється з грошима, які виконують абсолютно інші, не властиві кредиту функції).

Не варто залишити без уваги визначення кредиту, наведене в статті 2 нового Закону України “Про банки і банківську діяльність”: “Банківський кредит - будь - яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь - яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання

боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми”.

Отже, необхідність кредиту зумовлена існуванням товарно - грошових відносин. Його передумовою є наявність тимчасово вільних коштів у суб'єктів економічних відносин та наявність поточних або майбутніх доходів у позичальників.

В період переходу економіки на ринкові відносини відновлюється істинна суть кредиту як самостійної економічної категорії. Багато самостійних господарюючих суб'єктів намагаються отримати найбільший прибуток шляхом зниження витрат виробництва, підвищення конкурентоспроможності своєї продукції на ринку збуту, що вимагає ефективного використання усіх ресурсів і насамперед кредиту для досягнення найвищих результатів. Кредитні відносини базуються на певних правових і економічних інтересах суб'єктів цих відносин, і тільки спільність цих інтересів передбачає їх практичну реалізацію.

Правові інтереси мають подвійне існування. З однієї сторони кредитори, користуючись залученими коштами клієнтів для надання позик, мають правове зобов'язання перед ними на весь період кредитування. У випадку неповернення або прострочення позик несуть правову відповідальність перед клієнтами. З іншої сторони боржники, отримуючи позики в тимчасове користування (чужу власність), несуть юридичну відповідальність перед кредитором за строковість її повернення та сплату відсотків за користування. В реальній практиці і боржники, і кредитори свою правову відповідальність та зобов'язання можуть почергово змінювати, тобто боржники можуть ставати кредиторами, а кредитори - боржниками. Реалізація правових зобов'язань та відповідальностей відбувається із підписанням кредитної угоди між боржниками і кредиторами. [2, с.53-54] .

Деякі автори характеризують кредит як форму руху позичкового капіталу. Однак за такого трактування до категорії кредиту не належатиме,

наприклад, комерційний кредит, який не пов'язаний із позичковим капіталом або позичковим фондом країни, котрий формується лише банками. З часом звикли ототожнювати суть кредиту зі змістом позичкового капіталу (який акумулюється банками у вигляді основної частки їхніх кредитних ресурсів) або навіть позички, що, власне, й дало підставу багатьом економістам для висновку: “ Кредит - позичка в грошовій або товарній формі , що надається на умовах повернення й , звичайно, зі сплатою відсотка; виражає економічні відносини між кредитором і позичальником”. Як бачимо, у наведеному визначенні насамперед наголошується на тому, що кредит - це позичка, а вже потім - економічні відносини. І в тому, що кредит - економічні відносини між кредитором і позичальником, нині не сумнівається переважна більшість економістів. [4, с. 26].

Аналіз зв'язку кредиту з формуванням споживної вартості суспільного продукту актуальний з погляду оптимізації процесу виробництва, прискорення процесу обігу, посвідчення ринком безпосередньо суспільних властивостей створеного продукту. Важливо враховувати не тільки дію кредиту на споживну вартість, але і його залежність від останньої. Товари з низькими якісними характеристиками не знаходять збуту, що утруднює повернення кредиту, бо він безпосередньо пов'язаний із кругообігом капіталу, тобто з вартісною характеристикою засобів.

Отже, в кредиті об'єктивно відображається рух не тільки вартості, але й споживної вартості товару. Якщо ж ця дія кредиту на вартість або споживну вартість послаблюється, то зростають суперечності між двома сторонами товару, виникають диспропорції, гальмується зростання ефективності суспільного виробництва, утруднюється повернення кредитних вкладень. Певна недооцінка дії кредиту на рух споживної вартості та його залежності від останньої були пов'язані з послабленою увагою економістів до споживної вартості. Це пояснюється тим, що у К.

Маркса було положення, що споживні вартості не є економічними категоріями, а становлять предмет особливої дисципліни - товарознавства.[5, с.93].

Таким чином, у різних законах України маємо різні підходи до тлумачення суті однієї й тієї ж економічної категорії - кредиту, на якому, зрештою, будуються всі кредитні відносини в країні.

Висновки. Отже, і кредит, і кредитні відносини - це сукупність економічних відносин, тісно пов'язаних між собою, але не тотожних. Роль і місце кредитних відносин у національній економіці залежить від стану самої економіки. Сучасний кредит і кредитні відносини в Україні носять перехідний характер, вони відображають кризовий стан вітчизняної економічної системи.

Тому залишається відкритим питання щодо того, чи є поняття "кредит" та "кредитні відносини" тотожними, чи, все таки, це поняття близькі, але відмінні одне від одного. Відомо, що критерієм істини є практика. Саме практика свідчить про те, що кредитні відносини виникають до появи кредиту.

Наприклад, кредитні відносини між підприємством та банком виникають з моменту подання кредитної заявки. Розгляд банком такої заявки, оцінка ним кредитоспроможності потенційного позичальника, включаючи оцінку забезпечення майбутнього кредиту, переговори щодо умов кредитування, укладання кредитного договору і договору застави тощо - все це кредитні відносини, які реально виникають та існують ще до появи здійснення кредиту. Безперечно до кредитних відносин слід віднести і надання кредиту, і його використання та повернення, а також кредитний моніторинг.

Таким чином, поняття кредитних відносин ширше, ніж кредит, оскільки крім нього включає відносини, які передують кредиту, а також його супровід.

Література:

1. Непочатенко О.О. Кредитування сільськогосподарських підприємств: історія розвитку // Агроінком. - 2005. - №5.- с. 46-48.
2. Гуцал І.С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України. Львів: ВАТ "БІЛЬОС", 2001.- 244 с.
- 3.Євтух О.М. Кредит як соціально-економічне явище // Вісник НБУ.- 2006.- № 4 .- с. 44-48.
4. Рябініна Л. Теорія і практика кредитних відносин в Україні // Вісник НБУ.- 2002.- №1 .- с. 26-29.
5. Макаренко П.М. Теоретичні питання взаємозв'язку кругообігу капіталу і руху кредиту в АПК // Економіка АПК.- 2007. - № 5.- с. 91-94.
6. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: Навч. посіб. - К.: Т-во "Знання", 2002.-125 с.